

کتاب‌های کتابداری

• عسگر اکبری

عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی

دانشکده علوم تربیتی و کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی - واحد اراک

از این میان سهم اساتید گرانمایه و پرتلاش مخصوصاً در تهیه منابع درسی بسیار قابل توجه می‌باشد. آنان در دهه‌های اخیر بسیار تلاش نموده‌اند تا مشکلی را که به نام کمبود «منابع درسی» گریبان رشته کتابداری را گرفته، روزی هم مشکل اصلی رشته کتابداری بوده است را برطرف سازند.

آنان بخوبی دریافته‌اند که «منابع درسی» روزآمد مهم‌ترین عوامل موفقیت یک رشته دانشگاهی در انجام رسالت آموزشی و پژوهشی است، منابعی که بتواند نیازهای آموزشی و پژوهشی اساتید و دانشجویان رشته را برآورده سازد.

خوشبختانه آمار انتشارات کتابداری در سال‌های اخیر حکایت از رشد منابع آموزشی فارسی کتابداری دارد و این موضوع مسلم است که منابع کتابداری دست‌کم از نظر کمیت دارای رشد چشمگیری بوده‌اند. البته نمی‌بایست فراموش کرد که در سال‌های اخیر رشد دانشجویان رشته کتابداری هم بسیار سریع بوده است. بنابراین براساس ضرورت، سیستم آموزشی می‌بایست که منابع درسی را از نظر کمی با رشد تعداد دانشجویان هماهنگ سازد؛ البته انتظاری بجاست اگر توقع داشته باشیم که منابع درسی کتابداری از لحاظ کیفی هم پیشرفت داشته باشند، تا بتوانند همواره آخرین اطلاعات را در اختیار دانشجویان و دانش‌پژوهان قرار دهند.

برای بررسی وضعیت منابع موجود کتابداری، شاید بهتر باشد منابع را به سه دسته منابع فنی گسترش دانش کتابداری، منابع حرفه‌ای آموزشی کتابداری، منابع غیر حرفه‌ای کتابداری تقسیم نماییم.

الف - منابع فنی گسترش دانش کتابداری
در سال‌های اخیر چندین کتاب پایه‌ای و بنیادی توسط محققان و پژوهشگران اهل فن که تجربه‌های مفیدی در رشته کتابداری

• محمد هدایی. منابع کتابداری و اطلاع‌رسانی: راهنمایی برای دانشجویان و کتابداران جوان، اراک: دانشگاه آزاد اسلامی اراک، انتشارات علمی؛ تهران: فرتاب، ۱۳۸۱، ۴۲۳ صفحه، شومیز.

مقدمه

نگاهی گذرا به تاریخ نوین کتابداری در ایران نشان می‌دهد که از ۱۳۱۷ که اولین دوره آموزش کوتاه مدت کتابداری برگزار شده تا حال حاضر که ۶۷ سال از عمر آن می‌گذرد، با فراز و نشیب‌های بسیاری از جمله کمبود منابع و کمبود استاد و... مواجه هستیم. با تمام این‌ها، به همت دست‌اندرکاران و مسوولان زحمتکش، علم کتابداری در ایران روز به روز در حال گسترش و توسعه است.

داشته‌اند و در واقع استخوان در این راه خرد کرده‌اند تألیف شده است. از این نوع منابع می‌توان به کتاب‌های فهرست مستند مشاهیر و مؤلفان، فهرست سرعنوان‌های موضوعی فارسی، خدمات فنی، دستنامه قواعد فهرست‌نویسی و... اشاره کرد.

ب - منابع آموزشی حرفه‌ای کتابداری

این دسته از منابع که جنبه آموزشی دارند و مسؤولیت آموزش را به دوش می‌کشند، معمولاً توسط اساتید مجرب به رشته تحریر درآمده‌اند. نویسندگان این نوع منابع معمولاً استادانی هستند که تجربه‌های چندین ساله در امر تدریس و کلاس‌داری دارند و عملاً در زمینه موضوع خاص تألیفی خود تجربه چندین ساله دارند. از این نوع منابع می‌توان به کتاب آیین نگارش علمی، تألیف دکتر عباس حری، شناختی از دانش‌شناسی تألیف دکتر هوشنگ ابرامی، مبانی کتابداری و اطلاع‌رسانی: راهنمایی برای دانشجویان و کتابداران جوان تألیف دکتر محمد هدایی و... اشاره کرد.

ج - منابع غیر حرفه‌ای کتابداری

این نوع منابع، کتاب‌هایی هستند که احتمالاً توسط یکی از نویسندگان دو گروه زیر تألیف می‌شوند. گروه اول کسانی می‌باشند که اساساً در رشته کتابداری حرفه‌ای تخصص و تجربه‌ای ندارند، و صرفاً بخاطر اینکه فکر می‌کنند کتاب و کتابخانه یک موضوع عمومی است و احتمالاً در منزل هم چند عنوان کتاب دارند - یا با کتاب سروکار دارند - و از فنون کتابداری اطلاعی ندارند، دست به نگارش کتاب‌های این رشته می‌زنند.

گروه دوم برخی تحصیل‌کردگان رشته کتابداری هستند که بعضاً تجربه چندانی در امر تدریس ندارند، و تنها با گرفتن یکی دو ساعت درس کتابداری در هفته در برخی از مراکز آموزشی بدون تحقیق و تجربه کافی دست به نگارش کتاب‌های آموزشی کتابداری می‌زنند.

متأسفانه از این نوع منابع در حال حاضر بسیار در بازار نشر کتابداری به چشم می‌خورند، که تنها باعث افزایش آمار کتاب‌های کتابداری از نظر کمی شده‌اند، و هیچ‌گونه نقشی در برطرف کردن مشکل کمبود منابع کتابداری ندارند.

«منابع درسی» روزآمد مهم‌ترین عوامل موفقیت یک رشته دانشگاهی در انجام رسالت آموزشی و پژوهشی است

این مقاله به معرفی یکی از منابع آموزش حرفه‌ای کتابداری می‌پردازد.

چنانکه اشاره شد این کتاب، از نوع گروه دوم منابع کتابداری می‌باشد که اساساً برای تدریس درس «کتابخانه و کتابداری» رشته کتابداری طراحی شده، ولی دامنه نسبتاً وسیع‌تری را دربر گرفته است. نگارنده در مقدمه کتاب چنین می‌نویسد: «کتاب حاضر حاصل مطالبی است که سال‌ها در کلاس‌های گوناگون مربوط به مبانی بهره‌گیری از کتابخانه و آشنایی با اصول کتابداری تدریس شد و سپس در دوره‌های کارشناسی و کاردانی کتابداری نیز بکار گرفته شد».

در مجموع مطالب این کتاب به گونه‌ای تدوین شده است که بتواند به عنوان کتاب آموزشی به چهار مسأله اصلی آموزشی پاسخ مناسب ارائه نماید.

الف - مطابقت با سرفصل‌های آموزشی: نگارنده این کتاب را برای تدریس در یک نیم‌سال تحصیلی دانشگاهی در پانزده فصل تنظیم نموده است. عنوان فصل‌های کتاب عبارت‌اند از: مقدمه، کتاب و اجزای آن (۱. ساختار ظاهری یا مادی کتاب)؛ کتاب و اجزای آن (۲. ساختار محتوایی یا اطلاعاتی کتاب)؛ کتابخانه و بخش‌های آن؛ انواع کتابخانه‌ها؛ نقش اجتماعی کتابخانه‌ها و کتابداران؛ اصول اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ای؛ راه‌های دستیابی به اطلاعات کتابخانه (۱. فهرست و اجزای آن)؛ راه‌های دستیابی به اطلاعات کتابخانه (۲. رده‌بندی)؛ نشریات؛ کتاب‌های مرجع (۱. منابع مرجع اطلاعاتی)؛ کتاب‌های مرجع (۲. منابع مرجع ارجاعی)؛ کاربرد رایانه‌ها در

«موضوع»ها نیز ذکر شده است.

ج - روزآمد بودن: از ویژگی‌های بارز این کتاب توجه به اصل روزآمد بودن اطلاعات در اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات و شناخت ابزار اطلاعات توسط دانشجویان می‌باشد، که نگارنده علاوه بر استفاده از اصطلاحات جدید اطلاع‌رسانی در سراسر کتاب، باب جدیدی در فصل سیزدهم با عنوان کاربرد رایانه در کتابخانه باز نموده است که به رایانه، منابع الکترونیکی، شبکه‌های اطلاع‌رسانی و به ویژه اینترنت و نقش آن‌ها در کتابخانه و اطلاع‌رسانی پرداخته است.

د- ویژگی توصیفی کتاب: همان‌گونه که قبلاً اشاره شد، این کتاب علاوه بر دارا بودن متنی بسیار ساده و روان از ویژگی‌های ظاهری مناسبی نیز برخوردار می‌باشد. صفحه‌آرایی دقیق، منظم و استفاده از قلم و فونت مناسب جلوه‌ای ویژه به کتاب داده و خواندن آن را جذاب و آسان نموده است.

نویسنده در پایان هر فصل با طرح تعدادی پرسش این موضوع را یاد آور می‌شود که این کتاب علاوه بر آنکه جنبه دستنامه‌ای دارد، یک متن درسی و دانشگاهی نیز هست، تا دانشجویان با پاسخ دادن به پرسش‌ها، مطالب را در ذهن خود یادآوری کنند.

از آنجایی که ذکر منابع و مآخذ و اصل امانت‌داری در کتابداری یک اصل اساسی است. از این روی ذکر اطلاعات کتاب‌شناختی برای کتاب‌ها و به ویژه در کتاب‌های آموزشی که خود الگو قرار می‌گیرند، بسیار ضروری است. لذا این نکته هم از دید مؤلف کتاب پنهان نمانده و ضمن اینکه در مقدمه و متن کتاب از پیشکسوتان و کتاب‌هایشان نام برده‌اند، در پایان هر فصل اطلاعات کتاب‌شناختی منابع و مآخذ استفاده شده ذکر شده است، که این خود راهنمایی برای علاقه‌مندان به مطالعه بیشتر در زمینه‌های موضوعی مربوطه است؛ و در کتابنامه نهایی کتاب نیز مشخصات تمام منابعی که در طول نگارش کتاب از آن‌ها بهره‌گیری شده، ذکر گردیده است.

از ویژگی‌های دیگر این کتاب، وجود تصاویر واقعی و ایرانی است که نویسنده کتاب با دشواری بسیار، آن‌ها را تهیه نموده است که شاید همین ملموس بودن تصاویر است که خواننده را به راحتی به خود جلب می‌کند.

آمار انتشارات کتابداری در سال‌های اخیر حکایت از رشد منابع آموزشی فارسی کتابداری دارد و این موضوع مسلم است که منابع کتابداری دست‌کم از نظر کمیت دارای رشد چشمگیری بوده‌اند

کتابخانه؛ نگاهی به تاریخ کتاب و کتابخانه؛ و باید‌ها و نباید‌های کتابخانه.

عیب کتاب در این بخش حجم بزرگ آن است، ظاهراً نویسنده محترم به این نکته توجه نداشته‌اند که در طول یک ترم در پانزده یا شانزده جلسه تدریس هرگز نمی‌توان ۴۲۳ صفحه کتاب را تدریس نمود. اما شاید از طرفی هم بتوانیم این را حسن کتاب بدانیم، بدین معنی که مدرس بر حسب تشخیص و نیاز از میان انبوه مطالب فصل‌ها و بخش‌ها، قسمت‌های مورد علاقه خود و دانشجویان را برگزیند.

ب - نیازهای دانشجویان: مطالب این کتاب براساس نیازهای دانشجویان اعم از دانشجویان کتابداری و دانشجویان غیرکتابداری که معمولاً در دانشگاه‌های کشور دو واحد درس مبانی و اصول آشنایی با کتابخانه و کتابداری را می‌گذرانند، تهیه شده است. در این باره نگارنده تأکید دارد: «متنی ساده و به دور از اصطلاحات پیچیده فنی و مباحث نظری متداول علم کتابداری، که بتواند به عنوان راهنمایی ساده، چه در کلاس درس و چه در خارج از کلاس، مورد استفاده دانشجویان (اعم از دانشجویان رشته‌های کتابداری و غیرکتابداری) قرار گیرد».

نویسنده در این کتاب به نیازهای عمومی دانشجویان توجه خاصی معطوف داشته است، و با توجه به پیش‌بینی اینکه دانشجویان غیرکتابداری نیز از این کتاب استفاده خواهند کرد، نمایه‌ای برای یافتن نام‌ها و اصطلاحات و مفاهیم مورد نظر کاربر در پایان کتاب تدوین کرده که در آن، علاوه بر نام‌ها و اصطلاحات و مفاهیم معمول نمایه‌ها، شناسه‌هایی بیانگر